

Dejavniki, ki vplivajo na mladoletno prestopništvo: Ali nadzor staršev nad otroci vpliva na njihovo prestopništvo v adolescenci?

Eva Bertok

Povzetek:

Namen prispevka:

Prispevek se osredotoča na neraziskano področje nadzora staršev in odkriva, ali so tuje študije pokazale, da nadzor staršev resnično vpliva na prestopništvo, katera vrsta nadzora je najbolj učinkovita in seveda v katerem starostnem obdobju je tak način vpliva sploh učinkovit.

Metodologija:

Pregled tujih člankov iz področja otroške psihologije ter kriminologije.

Ugotovitve:

Nadzor staršev nad otroci se pojmuje različno, in od teh razlik je odvisna uspešnost starševske intervencije. Študije ugotavljajo, da so najbolj učinkoviti pristopi tisti, ki vplivajo na nadzorovanje aktivnosti otroka, ne zgolj na njegovo fizično prisotnost v bližini starša. Prav tako je zanimiva vrsta ugotovitev, da nadzorovanje nima zelenega učinka, kadar med staršem in otrokom ne obstaja neko prvotno zaupanje, na podlagi katerega starš postavlja omejitve otroku.

Izvirnost prispevka:

Prispevek je pregled tuje literature. Ugotovitve se tičejo tako staršev, kot vzgojiteljev, socialnih delavcev, šolskih psihologov – na splošno vseh, ki imajo opravka z mladoletnimi prestopniki.

Ključne besede: mladoletni prestopniki

1 UVOD

Vzgoja otrok je področje, s katerim se ukvarja vse več strokovnih javnosti. Stališče, da otroci potrebujejo posebno obravnavo in da niso zgolj pomanjšani odrasli, je prisotno v naši miselnosti šele dve stoletji. Poprej ni bilo obveznega šolanja, ni bilo obdobja otroštva, kjer se otroci lahko oblikovali v odraslega, sami so bili odgovorni za svoja dejanja, prav tako kot odrasli. Zadnjih sto let pa se vključno z vse večjim poudarkom na šolanju in obšolskih dejavnostih pozornost preusmerja tudi na razvoj otroka od najbolj ranega otroštva naprej.

Vedno večji strah se poraja, da je negativni vpliv staršev v ranem otroštvu tisti, ki žene mladega človeka v tako skrajne odločitve, kot so na primer streljanja v šolah (ki so se preselila iz ameriških srednjih šol tudi na evropska tla), sodelovanje v raznih tolpah, prestopniških skupinah, ali pa na koncu koncev v uničenje samega sebe (nedavni primer so samomori v Angliji in na Hrvaškem). Z izničenjem fizičnih disciplinskih ukrepov v šoli se morajo učitelji soočiti z vse večjo nemočjo pri discipliniranju otrok. Starši ugotavljajo, da se ne morejo kosati z močjo otrokovih prijateljev...

Ker bi bilo nepravilno, poleg tega pa najbrž tudi nespametno, da bi krivdo prevalili na en sam dejavnik, ki vpliva na prestopništvo mladostnika, strokovnjaki pretresajo tako vpliv družine, kot vpliv šole, okolja, socialnega statusa družine, vrstnikov in še marsičesa drugega. Do sedaj

so najmočnejši vpliv na obnašanje adolescenta pokazali njegovi vrstniki. Ker pa se to obnašanje pojavi šele v poznem otroštvu, takrat se tudi pojavi močan vpliv vrstnikov, lahko brez težav rečemo, da so starši še vedno ključni v zgodnjem otroštvu. Kakšne pa so značilnosti odnosa, ki oblikujejo značaj otroka tako, da se kasneje zoperstavi morebitnemu negativnemu vplivu vrstnikov, ali pa da zaupa staršem svoja dejanja? Kakšne so vzgojne metode, ki staršu pomagajo nadzorovati otroka, tako da lahko vplivajo v ključnih trenutkih? To so vprašanja, ki si jih bom zastavljala v tem delu, in poskušala opredeliti morebitne načine vpliva staršev na adolescente.

Se pravi, začela bom z osnovnimi idejami, ki so jih glede prestopništva zapisali strokovnjaki, tako da predstavim različne včasih tudi nasprotujoče si teorije o prestopništvu, nato pa se bom v tretjem poglavju posvetila izključno vplivu družine na prestopništvo.

2 RAZLIČNI VPLIVI NA PRESTOPNIŠTVO

Naj že na začetku pojasnim precejšnjo kaotičnost sledečega sestavka; z velikim številom pregledanih člankov se človek znajde pred kopico različnih teorij, dejavnikov, ki so »po zdravi pameti« povezani, pa vendarle jih ne sme med sabo mešati

V strokovni literaturi je precejšen razkol med avtorji, kar se tiče vzrokov za prestopništvo; od popolnoma bioloških¹, sprememb v družini, izobraževanju, šolskem življenju, socializaciji sami ali pa v vrednotah.

Hinton in sodelavci (2003: 168) so v svoji študiji ugotovili, da se predpogoji za nastanek prestopniškega obnašanja zgodijo pred adolescenco. Ključni faktorji, ki vplivajo na nastanek prestopniškega vedenja na stopnji posameznika: slab učni uspeh, slab odnos z vrstniki; na stopnji družine; slaba povezanost z družino, slabe spretnosti staršev za usmerjanje, discipliniranje otroka; slabe spretnosti za reševanje problemov; ter na stopnji skupnosti, družbe: vplivi iz skupnosti in večjih družbenih konstruktov.

Lahko bi dejali, da gre pri zgoraj omenjenih avtorjih za dve plati iste medalje; oziroma da so naštetimi vplivi tako široko postavljeni in vseobsegajoči, da nam – če se želimo s problemom prestopništva resneje ukvarjati – prav nič ne pomagajo.

Lotimo se torej vplivov, ki izvirajo iz posameznika. Med biološke vzroke bi lahko uvrstili spremembe v telesu adolescenta. Patterson, Dishion in Yoerger (2000: 10) so izvedli študijo, kjer so ugotavljali, ali drži, da sta dve obdobji v zgodnjem razvoju človeka, ki sta zaznamovani z izjemno hitro rastjo, tudi obdobji, kjer se pojavita dve obliki problematičnega vedenja. V prvem obdobju, ki naj bi se dogajalo od ranega otroštva do vrtca, so problematična vedenja neubogljivost, trmoglavljenje, v naslednjem obdobju, ki traja od zgodnje do pozne pubertete, pa postaja obnašanje še bolj problematično, na primer, zloraba drog, tvegano spolno obnašanje, fizično obračunavanje, kraje, ropi, posiljevanje. To hipotezo so deloma potrdili, kar pa tudi nakazuje, da bi uspešno omejevanje enega od obnašanj v tej dobi intenzivne rasti (ki jo umeščajo med 14 in 18 let) lahko zajezilo tudi druge pojave prestopništva.

Spol otroka/najstnika zagotovo ima pomembno vlogo pri prestopništvu. Zanimivo je, da se šele v zadnjih dveh desetletjih pojavlja porast pri prestopništvu deklet, kar strokovnjake po eni strani čudi, po drugi pa jim nudi odlično temo za raziskave. Kroneman, Loeber in Hipwell

¹ Le nekateri sodobni avtorji si upajo trditi, da tiči eden od razlogov za delinkventnost že v genih; tako naprimer trdijo Bullockova ter njeni sodelavci (2006, 37-40).

(2004: 109) so raziskovali povezavo med značilnostmi soseske in prestopništvom deklet in fantov. Omenili so do tedaj raziskane razlike med spoloma: dekleta naj bi tako kasneje začela s prestopnimi dejanji (Loeber in Stouthamer-Loeber, Silverthorn in Frick, v Kroneman in drugi, 2004: 109), naj bi hitreje prenehala z nasilnostjo (Howell v Kroneman in drugi, 2004: 109), bi se v manjši meri posluževale fizičnega nasilja (Crick in Grotpeter, 1995, v Kroneman in drugi, 2004: 109), ter naj bi se v večji meri znašale nad družinskimi člani, kot popolnimi neznanci (Heide, 2003 v Kroneman in drugi, 2004: 109).

Manj prestopkov, ki jih zagrešijo dekleta, naj bi pripisovali temu, da se dekleta pri igri bolj zadržujejo doma kot v širši skupnosti (Maccoby, 1986 v Kroneman in drugi, 2004: 110), poleg tega pa naj bi na njih starši bolj budno pazili kot na fante² (Hagan, 1989; Kim, Heterington in Reiss, 1999 v Kroneman in drugi, 2004: 110). K skupnosti, oziroma k vrstnikom, se bomo vrnili v nadaljevanju, sedaj ostajamo pri vplivih posameznika.

Neizpodbiten vpliv na prestopništvo ima otrokova osebnost; pravzaprav bi lahko dejali, da je to samo drugi konec iste palice – družina preko vzgoje lahko bistveno vpliva na otroka, in mu priuči določene vzorce, ki ga vodijo k prestopništvu. Prej omenjeni Hinton in sodelavci (2003: 168) so med ključne faktorje, ki vplivajo na nastanek prestopniškega vedenja na prvo mesto postavili posameznika, kjer sta najbolj očitna faktorja za prestopništvo slab učni uspeh in slab odnos z vrstniki.

Avtorji (2003: 169) seveda niso ostali samo pri abstraktnih faktorjih, temveč so zapisali, da je temperament³⁴ prvi znak možnega razvoja prestopništva, kot drugi znak so omenili zgodnje socialne spretnosti (oziroma pomanjkanje socialnih spretnosti), tretji svarilni znak pa bi lahko bili problemi v šoli, slabše ocene, ki se običajno pokažejo kmalu po tem, ko otrok začne obiskovati osnovno šolo – kar se ujema z ugotovami Tolana in Guerra (Loeber, 1990 v Hinton in drugi, 2003: 169).

Keley, Loeber, Keenan in DeLamatre (1997 v Hinton in drugi, 2003: 169) so tako zaključili, da mora otrok poleg spretnosti za neagresivno razrešitev konfliktov (spretnost, ki jo priučijo starši, na katero pa tudi bistveno vplivajo učitelji, sorodniki ter vrstniki), tudi doseči razvojno

² Raziskovalci se pogosto poslužijo različne socializacije pri pojasnjevanju bistveno različnega odstotka (pri prestopništvu) med spoloma. Svensson (2004: 300) je v študiji dokazal, da dekleta kažejo manj prestopniških nagnjenj kot fantje, da na dekleta bolj vplivajo mnenja »pomembnih ostalih«, kot so na primer starši ali učitelji, in da starši bolj nadzorujejo dekleta kot fante. Vse to kaže na to, da bi se socializacija vrši različno glede na spol, tako da bi bilo primerno, da se tudi raziskave delajo ločeno glede na spol. Velikokrat omenjena razlika med spoloma v otroških letih je ta, da se dekleta v teh letih v veliko večji meri zadržujejo doma. Ker se število prestopkov, ki jih zagrešijo dekleta, vedno bolj povečuje, smo ponovno pred velikim vprašanjem. Nekateri avtorji menijo, da se zaradi strožje vzgoje in manjše svobode dekleta v adolescenci vse bolj upirajo in odhajajo od doma (Svensson, 2004; Go in Le, 2005). Druge raziskave kažejo, da na prestopništvo deklet vplivajo procesi odraščanja v kulturi, ki jih zasuva z negativnimi sporočili o njihovih telesih, njihovih mislih in njihovi vrednosti. Calhoun, Jurgen in Chen (1993 v Hinton in drugi, 2003: 170) so ugotovili, da je bilo več kot 75% deklet, ki so jih označili kot prestopnice, spolno zlorabljenih. Glede na to, da je eden od najbolj tipičnih vzvodov za delinkventnost pri dekletih njihov odhod od doma, bi lahko ta odhod povezali z spolno zlorabo.

³ V študiji, kjer so matere adolescentov, starih od 10 do 16 let spraševali, kakšen je bil značaj njihovih otrok med prvim in petim letom njihove starosti, so ugotovili, da so tisti otroci, za katere so matere dejale, da so bili v tistem času problematični, pet let kasneje imeli vsaj dvakrat večje število prestopkov kot tisti otroci, za katere so matere dejale, da je bil njihov značaj neproblematičen (povzeto po Loeber in Hay, v Hinton in drugi, 2003: 169).

⁴ Grace Barnes in drugi (2006: 1100) so ugotovili, da je prestopništvo povezano s težavnim temperamentom adolescenta, kot tudi z manjšo podporo družine, manj nadzora, ter več vrstniškega prestopništva. Ugotovili so, da je najbolj ključen faktor prestopništvo vrstnikov, toda nadzor je bil prav tako pomembna spremenljivka. Ugotovili so, da bi starši morali ohranjati isto raven nadzora tudi kasneje, in da je napaka po svoje, da se mladostnikom pušča vse bolj proste roke.

nalogo iskrenosti⁵, saj je ta osnovna za izboljšanje njihovega družbeno sprejemljivega obnašanja. Tretja naloga v tem času je ta, da se mora otrok naučiti spoštovati lastnino drugih in razlikovati med tistim, kar je njegovo in kaj je tuje.

Naslednje razvojne naloge, ki jih moramo omeniti pri razvoju otroka so sledeče; da se otrok nauči ubogati avtoriteto⁶, se pravi starše in učitelje; ter da so otroci med odraščanjem vedno bolj neodvisni; o primernem času za razvijanje neodvisnosti se krešejo mnenja, s tem da avtorji (Kelly in drugi, 1997, v Hinton in drugi, 2003: 169) menijo, da prezgodnje osamosvajanje vodi v večjo možnost za prestopništvo.

To nas privede do zelo pomembne plati najstniških let - osamosvajanja. Otrok si v adolescenci želi biti bolj čustveno neodvisen od staršev in želi osredotočiti svojo pozornost na svet izven njegovega doma⁷ - zato starši opazijo, da se njihov vpliv zmanjša, medtem ko se vpliv vrstnikov poveča (Ardelt, Day, 2002: 311). Vseeno pa vpliva družine tudi v teh letih ne smemo zanemariti, predvsem čustvene in socialne podpore, ki najstniku pomaga tudi k uspešnemu prilagajanju..

Vpliv vrstnikov na delinkventnost najstnikov⁸, so raziskovale sledeče teorije: Sutherlandova (1947) teorija diferencialnega druženja ter perspektiva socialnega učenja, ki sta jo utemeljila Burghes in Akers (1966). Glavna srž teh teorij je bila predpostavka, da je prenos obnašanja med adolescenti, ki se veliko družijo, glavni mehanizem za vpliv na delinkventnost adolescenta.

Rebellon in Manasse (2004: 382) sta ugotavljala, ali drži evolucijska teorija, po kateri naj bi adolescenti, ki večkrat tvegajo, bili bolj zanimivi za nasprotni spol, in bi to lahko pojasnjevalo prestopništvo. Njihova študija je to teorijo potrdila; prestopništvo je služilo povečanju vključevanja v romantična razmerja. Zanimivo je, da sta avtorja ugotovila, da delinkventnost

⁵ Mark Warr (2007: 608) je v svojem članku o občutku bližine med staršem in otrokom in zavajanjem slednjega zapisal, da je bližina po mnenju nekaterih sociologov in psihologov odnos, kjer otrok izpove intimne informacije drugim (Parks in Floyd, 1996; Hendrick, 1981; DePaulo in Kashy, 1998 v Warr, 2007: 608). Seveda je s tem povezana poštenost ter na drugi strani molčečnost starša. Bolj ko razmerje se pogloblja z leti, tudi zaupanje raste in otrok tako zaupa več osebnih informacij, čeprav ga nekatere postavljajo v negativno luč. Laž pri otroku je za marsikaterega starša stvar, ki ga globoko prizadene; toda če pogledamo iz stališča otroka, je ta postavljen v precej neenakovreden položaj, saj mu starš tako daje nagrade, kot ga tudi kaznuje. Warr je v izsledkih svoje študije ugotovil, da je laganje dober napovedovalec prestopništva. Poleg tega laganje, ki traja dalj časa, naredi vez med staršem in otrokom ohlapno, in se konča v jezi in nezaupanju staršev (Warr, 2007: 619).

⁶ Nadzorovanje v družini, discipliniranje, ali po besedah Pečarja (1991: 38) »normaliziranje« je povezano z avtoriteto; zgolj v primeru, da ima tisti, ki ima avtoriteto, tudi spoštovanje tistih, ki bi jih rad nadzoroval, bo to potekalo nemoteno, drugače pa bo prišlo do neželenih učinkov, tudi nasprotnih tistim, ki bi jih starši (nadzorovalci) želeli ustvariti.

⁷ V zgodnji adolescenci imajo otroci, stari 10 do 11 let, vse več časa zase in svoje prijatelje, vse manj časa pa so pod neposrednim nadzorstvom staršev (Warr, 2005). Starši so tako pred težko nalogo; čeprav bi želeli zaščititi svojega otroka, morajo njihove aktivnosti hkrati spodbujati, in s tem krepiti njihovo avtonomnost. Njihova zmožnost neposrednega nadzorovanja se s časom še bolj zmanjša (posedovanje avtomobilov, honorarnih služb...), zato se morajo poslužiti alternativnih načinov spremljanja, in nedavne študije kažejo, da se najbolj zanašajo na samorazkritje najstnika. To je osnovano na poštenosti. Kot že zapisano med opombami, je precej tanka črta med laganjem ter poslabšanjem odnosov in po drugi strani povečano avtonomnostjo in samorazkrivanjem.

⁸ Večina teorij do sedaj je predpostavljala, da so zgolj tisti posamezniki, vrstniki, s katerimi se najstnik največ druží, lahko prenašalci takega vzorca obnašanja, ki bi dopuščal tudi prestopništvo (recimo hipoteza neposrednega kontakta, omenjena v Payne in Cronwell, 2007: 128). Payne in Cronwell (2007:146) sta prišla do nekaterih ključnih ugotovitev glede prijateljstev in obnašanja najstnikov; ugotovila sta, da nanje in na njihovo delinkventno vedenje ne vplivajo zgolj najbližji prijatelji, temveč vrstniki na splošno (recimo, v šoli). Najstniki jih opazujejo in pri tem pretehtajo, ali je vedenje nekoga zanimivo, ima med vrstniki veliko spoštovanja, je v tej družbi zaželeno. Prenos vedenja, tudi delinkventnega, je povezan s premišljeno izbiro najstnikov.

ne poveča želje delinkventa po romantičnem razmerju, temveč ga naredi bolj privlačnega nasprotnemu spolu.

Sedaj, ko smo na kratko pregledali nekaj teorij, ki se tičejo posameznika na ravni njegovega odraščanja in s tem porajajočih se potreb in želja, pa omenimo še najbolj osnoven in največkrat omenjani faktor, ki naj bi vplival na prestopništvo - socialnoekonomsko okolje družine seveda vpliva na otroka, in ta vpliv je popolnoma logičen; če je družina revna, je veliko večja verjetnost, da bo družina živela v okolju, ki je revno, kar v mestih lahko pomeni okoliš z več kriminala in s tem tudi več možnosti za napačne vzgojne vzorce, ki se prenašajo na otroka. Haynie in sodelavci (2006: 163-164) so ugotovili, da je revščina najpomembnejša značilnost soseske, ki vpliva na prestopništvo mladolenika, saj ta vpliva tako na izpostavljenost nasilju najstnika, kot tudi možnosti za druženje z deviantnimi vrstniki.

Zanimiva je tudi ugotovitev Hirschija in Gottfredsona (2001: 229 Hoeve in drugi, 2007: 164), da longitudinalne študije prestopništva niso potrebne, saj je prepoznavanje razlogov za kriminalno obnašanje pri določeni starosti zadostno za prepoznavanje razlogov v ostalih obdobjih.

Če na kratko povzamem do sedaj napisano; popolnoma razumljivo je, da na otrokov razvoj vpliva marsikaj; in če v zgodnjem otroštvu najbolj vplivajo starši, ta vpliv v adolescenci prekrije nešteto drugih – od intenzivne rasti, za katero so dokazali, da je povezana z prestopništvom (Patterson, Dishion in Yoerger, 2000), okolice, ki z leti preide iz neposredne okolice v širšo skupnost, do želje po osamosvojitvi (Ardelt in Day, 2002) in želje po vključenosti v skupino vrstnikov in navsezadnje zelo pomembnega vidika najstniških let – želje po romantičnem razmerju z nasprotnim spolom (Rebellon in Manasse, 2004). Vzgoja, problem, s katerim se bomo ukvarjali v naslednjem poglavju, pa ni tako nedolžna, kot bi nekdo lahko pomislil; kot je Svensson (2004) zapisal, naj bi dekleta (poudarjam, do sedaj) zagrešila manj prestopniških dejanj prav zaradi njihove vzgoje; zaradi tega, ker imajo več zadolžitev doma, ker jih starši bolj nadzorujejo, ker zaradi tega nadzora tudi več časa prebijejo doma in v okolici doma, ter zelo pomembnega dejavnika vzgoje – ker dekleta bolj ubogajo avtoriteto in imajo večje spoštovanje do avtoritativnih oseb.

Tako sem na kratko predstavila to včasih nasprotujoče si »bojno polje« raznih teorij o tem, kaj povzroči prestopništvo pri mladostniku. Ker je vse več literature na temo vpliva socioekonomskega položaja družine, kot tudi vpliva vrstnikov ter okolja, družina pa po svoje ostaja precej neraziskano področje, sem se odločila, da raziščem prav to.

3 VPLIV DRUŽINE NA PRESTOPNIŠTVO

V zadnjem času je moč opaziti, da se koncept »povprečne družine« vse bolj ruši⁹; vse več mater je zaposlenih, vse več je enostarševskih družin, zato so otroci soočeni z različnimi

⁹ Med spremembami družine je zagotovo najbolj očitna, in tudi največkrat raziskovana sprememba, pojav enostarševskih družin. Pečar (1991: 62) je zapisal, da v patriarhalnih odnosih oče prevzame vlogo tistega posameznika v družinski skupnosti, ki najbolj konformira druge in hkrati s svojo disciplinsko močjo izstopa v tej skupini. Se pravi, da bi lahko ob odsotnosti očeta nastopilo pomanjkanje discipline oziroma prevelika popustljivost. Tudi Karl Zinsmeister (1992) je zapisal, da je problem pri porastu hujših prestopkov, ki jih storijo mladoleniki v ZDA, v razpadu tradicionalne družine. »Več kot 60 odstotkov otrok, ki se rodijo dandanes, bo preživelo vsaj nekaj časa v oskrbi zgolj enega starša, preden bodo dopolnili osemnajst let.« Seveda avtor dodaja, da ne smemo sklepati prehitro, češ da so vsi otroci, ki izhajajo iz takih družin, bolj kloni k prestopništvu, vendar je za vsakega izmed njih hud udarec, da jim zgolj en starš lahko namení čas, energijo ter vzgojo. Demuth in Brown (2004) sta prav tako ugotovila, da je opaziti večjo prestopništvo najstnikov iz enostarševskih družin, kar pripisujeta procesom znotraj družine; zmanjšanemu nadzoru nad

partnerji svojih staršev, s pogostimi selitvami, izmenjavam staršev kot skrbnikom, ter posledično tudi različnim kulturnim in družbenim situacijam. Vseeno tudi sodobne družine lahko nudijo stabilnost ter čustveno podporo, navkljub pritiskom sodobnega časa.

Družina nudi niz vzorcev delovanj, ki omejujejo obnašanje vsakega člana in nudijo načine interakcije med člani, ki jih zadovoljujejo, in v primeru dobrega delovanja bi lahko to poimenovali kot homeostazo; procesi, s katerimi družine razvijejo te vzorce, pa bi lahko poimenovali mehanizmi homeostaze. Vsaka dramatična sprememba teh mehanizmov lahko povzroči neželene rezultate pri otroku. Primer, ki ga navajata Peter C. Kratcoski in Lucille Dunn Kratcoski (1990: 113); če je otrok navajen nadzora očeta, ta pa dobi novo službo, to pomeni, da otrok ne dobi več toliko pozornosti, in lahko zaradi tega počne razne manjše prestopke.

Čeprav vse več avtorjev meni, da imajo v adolescenci največjo moč nad obnašanjem najstnikov njihovi vrstniki, jih večina pritrjuje dejstvu, da je družina še vedno pomembna pri preprečevanju delinkventnosti¹⁰ (Hinton in drugi, 2003; Ardel in Day, 2002; Bean in drugi, 2006; Perrone in drugi, 2004; Cottrell in drugi, 2007; Dillon in drugi, 2008; Svensson, 2004; Demuth in Brown, 2004; Go in Le, 2005; Ingram in drugi, 2007; Sullivan, 2006; Hoeve in drugi, 2007; Bullock in drugi, 2006; de Kemp in drugi, 2006; Warr, 2005; Richards in drugi, 2004; Barnes in drugi, 2006).

Huizinga, Loeber in Thornberry (1995, Hinton in drugi 2003: 169) so zapisali tri razvojne poti, ki vodijo k delinkvenci in ugotovili, da na vsako pot vpliva slaba vzgoja ter slaba navezanost na družino. Prva pot, ki se tudi najbolj zgodaj pojavi, je upor avtoriteti, ki se začne z uporniškimi obnašanjem. Zgodnje ukrepanje lahko usmeri te otroke drugam, in ne na drugo ali tretjo pot. Druga razvojna pot je prikrita pot; otroci, ki jih uvrščamo sem, lažejo ter kradejo. Če se jih pravočasno ne usmeri v drugačno obnašanje, lahko kasneje preidejo na vandalizem ali piromanstvo. Tretja, in tudi najbolj resna razvojna pot delinkvence je odkrita pot; to označuje vedno bolj agresivno obnašanje. Najprej ustrahujejo ostale, nato se pretepajo - če pa se jih ne ustavi, lahko preidejo na skupinsko pretepanje in napade, rope, posilstva in ostala nasilna kriminalna dejanja.

Ardelt in Day (2002: 311) sta v svoji študiji predstavili štiri spremenljivke, ki so običajno negativno povezane z deviantnim obnašanjem mladostnikov; pozitivni odnosi znotraj družine, podpora staršev, konsistentno in konstruktivno discipliniranje ter nadzor staršev nad otroci (Fergusson in Horwood, 1999; O'Keefe, Carr in McQuaid, 1988; Patterson, 1982; Patterson, DeBaryshe in Ramsey, 1989; Patterson, Dishion in Bank, 1984; Warr, 1993b v Ardel in Day, 2002: 311).

otrokom ter slabši povezanosti med otrokom in staršem. Avtorja omenjata, da je Hirschi (1969 v Demuth in Brown, 2004: 64) menil, da je poistovetenje otroka s staršem zelo pomemben faktor pri prestopništvu; dokler znotraj družine obstaja vsaj ena taka vez, ki omogoča poistovetenje, Hirschi meni, da ne bo prišlo do prestopništva pri otroku. Mnenju Hirschija pritrjuje študija, ki so jo izvedli Ingram in sodelavci (2007: 394). Ugotovili so, da na prestopništvo ne vpliva struktura družine.

¹⁰ Pri tem želim poudariti, da namen tega dela ni okrivljanje staršev ali vrstnikov, temveč je vpliv družine pomemben pri načrtovanju smiselnih intervencij. Hinton in sodelavci (2003: 168) omenjajo študije, ki dokazujejo, da delo z posamezniki ni obrodilo sadov na dolgi rok (Tolan, Cromwell in Braswell, 1986 v Hinton in sod., 2003: 168), ter da psihoterapija in socialno delo zgolj na posamezniku ne deluje (Tolan in Guerra, 1998 v Hinton in sod., 2003: 168). Intervencije, ki so bile usmerjene v družino, pa so pokazale bolj dolgoročne pozitivne učinke, še posebej tiste, ki so delovale na večih ravneh – se pravi, na posamezniku, družini, šoli, skupnosti (Dumas, 1989; Henggeler, 1989; Tolan, Cromwell in Braswell, 198 v Hinton in sod., 2003: 168). Ugotovili so tudi, da so bili tisti najstniki, ki so bili vključeni v programe, kjer so vključili tudi družine, bistveno manj problematični po tej intervenciji kot primerjalna skupina, kjer so intervencijo osnovali zgolj na posamezniku (Mulvey in sod., 1993 v Hinton in sod., 2003: 168).

Po prej omenjeni teoriji socialnega učenja, so starši običajno vzorniki za nedevariantnost, ki otroku predstavijo nezaželene plati deviantnega obnašanja in disciplinirajo otroke. Vseeno pa so lahko pri tem discipliniranju nekonsistentni, ne nadzorujejo vedno enako, tako da njihove prakse discipliniranja lahko promovirajo deviantno obnašanje¹¹ (Akers, 2000 v Ardel, Day, 2002: 311).

Coombs, Paulson ter Richardson (1991 v Hinton in drugi, 2003: 170) so ugotovili, da čeprav je pritisk vrstnikov ključen za odločitev najstnika, da bo poizkusil droge ali izvršil prestop, pa je nasprotovanje staršev takim aktivnostim vodilo v zmanjšanje njihovih aktivnosti. Tudi povečan nadzor je bistveno vplival na sam vpliv vrstnikov na otroka (Dishion, French in Patterson, 1995 v Hinton in drugi, 2003: 170). Podpora staršev je bila povezana z zmanjšanjem delinkventnosti. Vse to kaže, da vzgoja ter družinske intervencije lahko zmanjšajo konflikte v družini in izboljšajo vpletenost družine, nadzor staršev pa lahko zmanjša problematično obnašanje (Mayer, 1995 v Hinton in drugi, 2003: 170).

Tolan (1990 v Hinton in drugi, 2003: 170) je izpostavil pet značilnosti v družinskih interakcijah, ki so značilne za odnos znotraj družine pri prestopnikih; visoka stopnja družinskega konflikta, ki traja že dalj časa; v teh družinah ni točno določeno, kdo najbolj bistveno vpliva na odločitve v družini: otrok ali starši; družinsko druženje ni spontano, ampak največkrat izsiljeno; komunikacija med družinskimi člani je dojemana kot agresivna – čeprav imajo posamezniki zgolj obrambno držo, jih ostali dojemajo kot agresivno; in zadnje, eden ali dva člana družine imata največji delež komunikacije znotraj družine, se pravi, niso vsi enakovredni v komunikaciji.

Raziskovalki Ardel in Day (2002: 339) sta po pregledu podatkov svoje študije ugotovili, da imajo starši še vedno statistično pomemben učinek, toda le posredno. Nadzor staršev je bil negativno in neposredno povezan z druženjem mladostnikov z deviantnimi vrstniki, ter negativno in posredno s prestopniškim obnašanjem mladostnikov, nepovezan pa je bil s sposobnostmi najstnika (iznajdljivostjo, učinkovitostjo) in njihovim odnosom do prestopništva.

Roy A. Bean, Brian K. Barber in D. Russel Crane (2006) so izpostavili slednje dimenzije starševstva, ki so pomembne za dobrobit najstnika in njihovega delovanja; starševska podpora, nadzor nad obnašanjem ter psihološki nadzor/avtonomija¹², ki jo izvajajo starši.

Hirschijeva teorija (1969 v Svensson, 2004: 478) socialnega povezovanja je opisala štiri elemente, ki vežejo posameznika na družbo; navezanost na konvencionalne ostale¹³; obveza

¹¹ »Zato bi lahko rekli, kolikor bolj je družinski moralni sistem vrednot skladen z ustreznim stanjem v socialnem okolju toliko bolj je družina kot socializator in nadzorstveni mehanizem legitimna in priznana za prenašanje določene kulture iz roda v rod.« (Pečar, 1991: 43)

Poleg tega pa Pečar dodaja, da je »družina pomemben varstveni dejavnik, ki nevtralizira kriminogene dejavnike, kolikor seveda ne ustvarja lastnih kriminalnih situacij.« (Pečar, 1991: 44)

¹² Po mnenju Bullockove in sodelavcev (2006: 30) so povezave med druženjem z deviantnimi vrstniki in problematičnim vedenjem ter starševskimi praksami. Avtorji omenjajo hipotezo o negovanju (Dishion in Bullock, 2002, v Bullock in sod., 2006: 30), ki predvideva, da odrasli vplivajo na problematično obnašanje otrok neposredno s starševskimi strategijami in posredno skozi njihov vpliv na otrokovo izpostavljenost posameznikom izven doma, med njimi tudi vrstnikom. Vključitev v prestopniško skupino lahko sproži prezgodnja avtonomija otroka, kot tudi premalo ukvarjanja staršev ter pomanjkanje spremljanja in omejevanja (Dishion, Nelson in Bullock, 2004 v Bullock in sod., 2006: 30).

¹³ Navezanost na starše je eden od najpomembnejših elementov teorije socialnega povezovanja. Bolj ko bodo otroci navezani na starše, bolj bodo bili konformni z normami sistema. In obratno; kadar se človek ne zanima za želje in pričakovanja drugih ljudi, se pravi, da je neobčutljiv za mnenja ostalih – je v določeni meri neobčutljiv na norme, se pravi, da lahko se od njih odmakne, postane devianten. Ko je socializacija pri otroku uspešna, bo ta ponotranjil norme in

do konvencionalnih ciljev; vključenost v konvencionalne aktivnosti, ter verjetje in sprejemanje splošnega vrednostnega sistema konvencionalne družbe. Zatorej je tudi menil, da se bodo deviantna dejanja zgodila, ko bo posameznikova veza z družbo oslABLJENA ali prekinjena.

Na kratko povzeto poglavje bi se glasilo; družina, in s tem predvsem starši, morajo otroku nuditi konsistentno vzgojo (Ardelt in Day, 2002); odločno morajo nasprotovati aktivnostim, ki bi vodile v prestopništvo (Coombs, Paulson in Richardson 1991 v Hinton in drugi, 2003); konflikt znotraj družine se mora čimprej rešiti, določeni morajo biti posamezniki, ki sprejemajo odločitve, družinsko druženje mora biti spontano, komunikacija neagresivna tako po verbalni kot po pomenski plati, ter v komunikaciji morajo biti enakovredno zastopani vsi člani (Tolan, 1990 v Hinton in drugi 2003: 170). Tako delujoče družine naj bi ustvarile konformnega posameznika.

Sedaj, ko sem predstavila vpliv družine na prestopništvo, bi se spustila še bolj globoko; preiskovati želim nadzor otroka, in pri tem specifično nadzor znotraj družine ter vpliv na prestopništvo.

4 NADZOR ZNOTRAJ DRUŽINE IN NJEGOV VPLIV

Scott A. Cottrell in sodelavci (2007) so v svojem članku podali sledečo definicijo nadzora staršev: »aktivnost, ki omogoča staršem, da so podučeni o tem, kje se njihov adolescent nahaja, kaj počne, in s kom to počne« (Montemayor, 2001 v Cottrell in drugi, 2007: 328).

Nadzor bi lahko opredelili kot neposreden in posreden.^{14 15} Neposreden je prisotnost vsaj enega odraslega pri aktivnosti. Posreden nadzor opisuje nadzor aktivnosti adolescentov, ki niso prisotni, in se ga lahko vrši na različne načine; ali preko telefonskih klicev, ali preko komunikacije z drugimi starši ali odraslimi, ki jih starši poznajo ter vrstniki, ali pa spraševanjem otroka, preden odide, kam se je napotil in kaj bo počel. Tako je lahko najstnik tako istočasno pod neposrednim in posrednim nadzorom.¹⁶ Ne moremo pa reči, da so vse aktivnosti izven doma nenadzorovane; tudi doma lahko otrok počne delinkventne dejanja v odsotnosti staršev.

bo njegov superego ali zavest dobro razvita. Če je navezanost na starše šibka, Hirschi (1969 v Svensson, 2004: 479) predpostavlja da bo to imelo negativen učinek na ponotranjenost norm in razvoj zavesti. Otrok ne bo občutljiv na mnenja ostalih in tako tudi ne bo čutil potrebe, da se pokori normam. Zato je Svensson (2004: 479) predpostavil, da bo otrok, ki je navezan na starše, se pravi, da je ponotranjil vrednote in ima dobro razvito zavest ali superego, čutil sramoto pri prestopništvu. Občutek sramu bi potemtakem lahko jemali kot indikator stopnje razvitosti zavesti, stopnja razvitosti pa bi lahko pojasnila vpliv navezanosti na starše ter na stopnjo vključenosti v delinkventna dejanja.

¹⁴ Warr (2005; 102) je ugotovil, da sta neposredni in posredni nadzor v resnici faktorja vpliva na delinkventnost, da pa sta spremenljivki med seboj relativno nepovezani.

¹⁵ Cottrell in sodelavci (2007) so ustvarili instrument starševskega nadzora (PMI), katerega namen je meriti pogostost uporabe specifične nadzorne strategije. Opravili so razgovore tako s starši, kot najstniki, in prišli do 49 različnih strategij, od najbolj enostavnih, kot na primer spraševanje otrok o tem, kje so bili, do pogovora z drugimi starši o aktivnostih, ki jih mladostniki planirajo. Med strategijami so bile tudi takšne, katerih namen je bil nadzor določenega obnašanja, kot na primer uporabe telefona, računalnika, ter hranjenja. Nato so razdelili vprašalnike, kjer so starše spraševali, kolikokrat v zadnjih štirih mesecih so uporabili navedeno strategijo. Iz vprašalnika so izluščili sedem faktorjev; posreden nadzor; neposreden nadzor; nadzor zdravja; nadzor nad računalnikom; nadzor nad telefonom ter nazadnje omejevalni nadzor.

¹⁶ Demuth in Brown (2004: 77-78) sta ugotovila, da je odsotnost starša pomemben faktor pri delinkventnosti. Odsotnost pomeni manj neposrednega nadzora, kot tudi manj bližine in navezanosti starša in otroka. Raziskovalca sta tudi ugotovila, da na delinkventnost v večji meri vpliva posredni nadzor, se pravi poistovetenje otroka s starši, kot neposredni – prepovedi, pregledovanje, kaznovanje

O nadzoru staršev v literaturi precej manj konsenza kot o drugih dimenzijah. Nekateri so nadzor opredelili kot aspekt učinkovitega starševstva, medtem ko drugi so nanj gledali kot znak negativnega, dominantnega starševstva (Peters in Rollins, 1987 v Bean in drugi, 2006: 1336). Zato so nekateri avtorji začeli razlikovati med dvema oblikama nadzora; vedenjskim nadzorom in psihološkim nadzorom¹⁷ (Barber, 1996, 2002; Garber in drugi, 1997; Gray in Steinberg, 1999 v Bean in drugi, 2006: 1336). Vedenjski nadzor tako pomeni reguliranje otrokovega vedenjskega sveta, pri tem da je večji vedenjski nadzor povezan z boljšim delovanjem adolescenca, psihološki nadzor pa ima v glavnem negativne posledice na dobrobit najstnika, saj je povezan z vdiranjem in manipulacijo z otroškim psihološkim svetom (na primer omejujoče verbalne interakcije).

Družina je po Janezu Pečarju (1991: 36-37) ena od temeljnih izvrševalk neformalnega nadzora, saj je najmanj odtujena človeška skupina, ter opravlja več funkcij, med drugim reproducijske, ekonomske, čustvene, moralne, vzgojne in varnostne. Zadnje tri funkcije so med seboj povezane in hkrati kontrolne; zaradi njih je družina pomemben neformalnokontrolni dejavnik.

Model socialnega učenja podpirajo empirične raziskave o učinku nadzora odraslih. Pri adolescentih, katerih aktivnosti so nadzorovali njihovi starši ali drugi odrasli (se pravi, ki so imeli manjšo svobodo pri izbiranju deviantnih vrstnikov za druženje), je bila opažena bistveno manjša možnost, da bodo zagrešili prestopniška dejanja, kot pri tistih, katerih druženja z deviantnimi vrstniki niso bila nadzorovana (Ary, Duncan, Duncan in Hops, 1999; Hagan, 1991; Jensen, 1972; Patterson in drugi, 1989; Pettit, Laird, Dodge, Bates in Criss, 2001; Svensson, 2000 v Ardel in Day, 2002: 311).

Tako bi tudi lahko pojasnili rahlo večjo možnost za prestopniško ravnanje otrok, ki izhajajo iz enostarševskih družin (Thomson in drugi, 1994; Wells, Rankin, 1991 v Ardel in Day, 2002: 312). Vseeno pa so študije tudi pokazale, da so pozitivni odnosi znotraj družine in konsistentno discipliniranje otrok boljši napovedovalci deviantnega vedenja kot nadzor staršev (Galamos in Maggs, 1991; Rankin, Wells, 1990; Van Voorhis in drugi, 1988 v Ardel in Day, 2002: 312).

Cottrell in drugi (2007) so zapisali, da je mnenje staršev o tem, kakšen nadzor izvajajo, slabši napovedovalec prestopniškega obnašanja kot mnenje najstnikov, kar kaže na to, da se konstrukta med seboj razlikujeta. Omenili so raziskavo (Stanton in drugi, 2004 v Cottrell in drugi, 2007), ki je pokazala, da komunikacija med starši in mladostniki o nevarnostih in o pokusih nadzora lahko zmanjša razliko med percepcijo starša in percepcijo mladostnika.

Nedavne raziskave so razširile konstrukt nadzora staršev. Na začetku je konstrukt obsegal zaznavo staršev o aktivnostih njihovih otrok, nedavne študije pa poudarjajo pomembnost tako vira informacij o nadzoru, kot tudi zaupanja, ki ga starši tem virom namenjajo (Cottrell in drugi, 2007: 329). Raziskave namreč kažejo, da nekateri viri bolje seznanjajo starše glede početja njihovih otrok kot drugi – informacije, ki jih zaupa otrok sam, bolje seznanjajo starše o njihovem početju kot ostale tehnike nadzora. Kerr in Stattin (2000 v Cottrell in drugi, 2007) sta pokazala, da stopnja zaupanja, ki ga otrok prejema, pozitivno vpliva na količino podatkov, ki jih ta poroča.

¹⁷ Brody (2003 v Bean in sod., 2006: 1337) je tako ugotovil, da je bil vedenjski nadzor mater v afro-ameriških družinah povezan z manjšo stopnjo prestopništva v zgodnji adolescenci. Tudi avtorji (Bean in sod., 2006: 1350) so ugotovili, da je vedenjski nadzor negativno povezan s številom prestopniških dejanj, sicer v kulturi temnopoltih prebivalcev, toda s povezavami na druge študije večletnih struktur.

Zanimivo je, da je Svensson (2004: 486) uporabil za merjenje navezanosti na starše tudi vprašanje »psihološke prisotnosti staršev«, kadar se najstniku ponudi možnost, da bi naredil prestopke; in to poimenoval »virtualni nadzor«.

Demuth in Brown se v podpoglavju o socialnem nadzoru in delinkventnosti (2004: 64) zopet povrneta k teoriji, ki jo je razvil Nye (1958) na to temo. Po njegovem starši vplivajo na otrokovo delinkventnost skozi neposreden nadzor obnašanja, ki se izvaja skozi prepovedi, pregledovanje ter kaznovanje; ponotranjen nadzor obnašanja, ki se razvije v otrokovi zavesti, ter posreden nadzor skozi identifikacijo otroka s starši.

Charles G. Go in Thao N. Le (2005) v svojem članku o kamboški mladini in prestopništvu omenjata Baumrinda (1971 v Go, Le, 2005: 221), ki je postavil nekaj modelov starševstva glede na bližino odnosov med staršem in otrokom in glede na nadzor starša; avtoritativen tip starševstva zaznamuje bližina otroka in starša, hkrati pa velik nadzor starša nad otrokom; kot samovoljen tip starševstva bi lahko označili odtujenost starša in otroka, ter velik nadzor starša nad otrokom; permisiven tip (velika povezanost, malo nadzora) ter ravnodušen tip (malo povezanosti, malo nadzora). Če primerjamo tipe starševstva med sabo, avtoritativen tip lahko povežemo z manj prestopništvom in depresije pri mladostnikih (Gordon, 2000 v Go, Le, 2005: 221)¹⁸.

Dina Perrone, Christopher J. Sullivan, Travis C. Pratt in Satenik Margaryan (2004) so ugotavljali povezavo med učinkovitostjo starševske vzgoje, samonadzorom¹⁹ najstnikov ter prestopništvom. Ugotovili so, v skladu z teoretičnim okvirjem Gottfredsona in Hirschi (1990 v Perrone in drugi, 2004: 306), da je učinkovitost starševske vzgoje eden od ključnih pogojev za samonadzor najstnikov. Ugotovili so tudi, da je pri prestopništvu pomemben kontekst družine, in ne zgolj vzorec starševskega nadzora, kar sovпада z ugotovitvami drugih raziskovalcev (Chase-Lansdale, Gordon, Brooks-Gunn in Klebanov, 1997; Klebanov, Brooks-Gunn, Chase-Lansdale in Gordon, 1997; Sampson, 1986 v Perrone in drugi, 307). Strukturne in večstopenjske teorije kriminalitete so pokazale, da na starševske nadzorne procese vpliva kontekst skupnosti, tako negativno, kot pozitivno (Bursik, Grasmick, 1993; Sampson, Groves, 1989; Sampson, Raudenbush in Earls, 1997 v Perrone in drugi, 2004: 306).

Dillon in sodelavci (2008) so ugotavljali povezavo med povezanostjo družine in nadzorom staršev v vzorcu prestopnikov afro-ameriškega in južnoameriškega porekla v večjih mestih. Njihova predpostavka je bila, da nadzor staršev vpliva na razmerje med delovanjem družine in problematičnim obnašanjem najstnikov. Ugotovili so, da pri afro-ameriških prestopnikih ni povezave med delovanjem družine in nadzorom staršev, je pa povezava med problematičnim obnašanjem in nadzorom staršev. Pri najstnikih z južnoameriškim poreklom pa so opazili povezavo med delovanjem družine in nadzorom, toda nadzor ni imel vpliva na prestopniško obnašanje. Izsledki torej kažejo, da so neke tipične kulturne razlike med populacijami, ki vplivajo tako na dožemanje povezanosti družine, kot na dožemanje nadzora staršev.

¹⁸ Go in Le (2005: 233) sta v svoji raziskavi ugotovila, da je za kamboške dečke najbolj pomemben faktor potencialne delinkventnosti druženje z delinkventnimi vrstniki, medtem ko je bila pri kamboških dekletih kaznovanje in večja disciplina povezana z večjim uporništvom in posledično delinkventnostjo. Se pravi, hudi disciplinski ukrepi so imeli negativne posledice na obnašanje teh deklet. Avtorja sta zapisala, da so fantje te etnične skupine v adolescenci lahko več časa zunaj hiše in starševskega nadzora, kar lahko pomeni, da jih huda disciplina ne prizadene v tolikšni meri, medtem ko se od deklet pričakuje, da bodo doma in pomagale pri gospodinjstvu, kar pomeni, da so večino časa pod nadzorom staršev.

¹⁹ Gottfredson in Hirschi (2001 Hoeve in sod., 2007: 163) sta ugotovila, da prestopniško obnašanje lahko razložimo s faktorjem slabega samonadzora pri otrocih, ki pa je rezultat slabe vzgoje.

Ingram in sodelavci (2007) so v svoji študiji, kako vplivajo različne značilnosti družine in odnosov v družini ter vrstniki na prestopništvo adolescentov, navedli kar nekaj raziskav, ki kažejo da enostarševske družine, slaba navezanost staršev in otrok ter oslavljen nadzor nad otroci privede v delinkventnost (Agnew, 2001; Canter, 1982; Gorman-Smith, Tolan, Loeber in Henry, 1998; Hirschi, 1969; Jang in Smith, 1997; Rebellon, 2002; Sokol-Katz, Dunham in Zimmerman, 1997; Wells in Rankin, 1991). Izpostavili so (2007: 381) dve teoretični perspektivi, ki kažeta na pomembnost intimnih razmerij s starši; Hirschijevo teorijo nadzora, ki poudarja pomen staršev (1969 v Ingram in drugi, 2007: 381) ter teorijo družbenega učenja (Akers, 1973; Sutherland, 1947 v Ingram in drugi, 2007: 381). Prvo teorijo smo že razložili, druga pa preprosto predpostavlja, da se najstnik delinkvence nauči skozi interakcije s pomembnimi ostalimi. Kadar obstaja veliko obnašanja, ki podpira delinkvenco, se bo tudi najstnik začel tako obnašati. Avtorji so ugotovili (2007: 394), da na delinkvenco najstnika ne vpliva bivanje v enostarševski družini. Ti najstniki so imeli le manjšo stopnjo nadzora staršev nad njimi, kar pa ni vplivalo na občutek povezanosti med njimi.

Prav tako pomembno odkritje je sledeče, da je nadzor staršev pomemben faktor, toda predvsem posreden nadzor, kar avtorji povezujejo s tem, da če imata starš in otrok tako dobre odnose, da se otrok poistoveti s staršem, tudi starš ve za družbo svojega otroka, in ga tako lahko ubrani pred neželenimi vplivi prestopniških najstnikov. Na žalost pa še tako dobri vplivi staršev²⁰, povezanost z njimi in njihov nadzor ni vplival na druženje z delinkventnimi posamezniki. Avtorji predlagajo, da bi se ta učinek dalo najbolje nadzorovati s tem, da bi starši otroke spodbujali k druženju s pozitivno naravnanimi vrstniki.

Christopher J. Sullivan (2006) je v svoji študiji primerjal vplive problemov v otroštvu, družinskega okolja, ter pritiska vrstnikov na delinkventnost najstnikov. Ugotovil je, da čustveni in vedenjski problemi v otroštvu imajo bistven vpliv na delinkvenco v zgodnji adolescenci, zato meni, da »problemi v otroštvu ne smejo biti prezrti, če želimo, da se mladina razvije v družbeno koristno smer« (Sullivan, 2006: 302). Druga pomembna ugotovitev je, da v zgodnji adolescenci družina še vedno igra pomembno vlogo in je dober napovedovalec delinkventnega vedenja. Še vedno pa avtor ugotavlja, da so najmočnejši napovedovalec delinkvence vrstniki.

Hoeve in sodelavci so ugotovili (2007:186) da tradicionalni družinski faktorji v adolescenci niso zadostni, da bi lahko napovedovali kriminalno dejavnost v zgodnji odrasli dobi. Tradicionalne faktorje so tu opredelili kot tiste, ki predstavljajo naravo diade otrok-starš, kot je nadzor, navezanost in kaznovanje. Njihovi izsledki so potrdili teorijo Sampsona in Lauba (1993 v Hoeve in drugi, 2007: 186), ki meni, da so posledice slabega starševstva na delinkventnost vse manjše, ko otrok odrača, ker so drugi faktorji nevarnosti takrat bolj pomembni, kot na primer zaposlenost oz. nezaposlenost, podpora partnerja. Vseeno pa družinsko okolje, ki mu manjka red in struktura dokaj dobro napoveduje kasnejše kriminalno obnašanje.

De Kemp in sodelavci (2006: 489) so v svojem članku opisali tri dimenzije starševstva, ki bi jih lahko omenili pri pojavu delinkventnosti; nadzor nad obnašanjem, psihološki nadzor ter podpora. Vsaka od teh dimenzij je bila povezana z prilagajanjem najstnikov; večji nadzor nad obnašanjem je bil konsistentno povezan z nižjimi stopnjami obnašanja, ko je zloraba drog in delinkventnost (Gray in Steinberg, 1999 v de Kemp in drugi, 2006: 489), obratno velja za psihološki nadzor; več kot so ga starši izvajali, slabši so bili učinki na obnašanje mladostnikov (Barber, Olsen in Shagle, 1994; Pettit, Laird, Dodge, Bates in Criss, 2001 v de Kemp in drugi,

²⁰ Magda Stouthamer-Loeber in sodelavci (2002) so obravnavali najbolj kritičen pojav – povezanost zlorabljenih otrok in delinkvence. Ugotovili so, da je skoraj polovica zlorabljenih dečkov bila pri trinajstih letih resnih delinkventov.

2006: 489). Starševska podpora ima lahko velik vpliv na psihološko dobrobit adolescentov. Pomanjkanje podpore je povečalo simptome depresivnosti v zgodnji adolescenci (Stice, Ragan in Randall, 2004 v de Kemp in drugi, 2006: 489)

V strokovnih člankih na temo mladoletne delinkvence je mnogokrat zapisano, da pomanjkanje nadzora omogoča delinkvenco. Warr (2005: 79) omenja Gluecka (1950 v Warr, 2005: 79), ki je zapisal, da imajo delinkventni dečki več možnosti za nenadzorovano in pustolovsko preživljanje prostega časa. Avtor omenja tudi Sutherlanda (1955 v Warr, 2005: 79), ki je menil, da se otrok ne more istočasno igrati in vlamljati, ter Hirscha (1969, v Warr, 2005: 79), ki je predpostavljal, da se oseba lahko zaradi zaposlenosti pri opravljanju konvencionalnih stvari, ne vključuje v deviantno obnašanje.

Pri preiskovanju prostega časa in učinka tega na delinkvenco najstnikov, so raziskovalci pogosto ugotovili, da povezava med nenadzorovanim preživljanjem prostega časa in delinkvenco ni tako neposredna. Največji problem je ta, da prestopništvo ne napoveduje prosti čas, ki ga najstnik sicer preživlja brez nadzora, toda sam. Skupinske aktivnosti z vrstniki so bolj problematične. Zato Warr (2005: 79) postavi hipotezo, da je nenadzorovan prosti čas, ki ga najstnik preživlja z vrstniki, ključnega pomena za potencialno delinkventnost²¹.

Nadzor nad vrstniki, s katerimi se najstnik družijo, je odvisen od starševske taktike, ki jo uberejo. Če so starši preveč strogi, obstaja nevarnost, da se bo otrok oddaljil od njih, in se še bolj približal delinkventnim vrstnikom (Fuligni in Eccles, 1993; Arnett Jensen in drugi, 2004 v Warr, 2005: 81).

Maryse H. Richards in sodelavci (2004: 229) so v svoji študiji prestopništva pri adolescentih afro-ameriškega porekla v mestih ugotovili, da je nadzor staršev izrednega pomena; višja stopnja nadzorovanja je pomenila manj delinkvence, manj zlorab drog in agresije. Po pričakovanjih, so ugotovili, da se nadzor razlikuje glede na spol in seveda glede na starost. Starejše adolescente so nadzorovali manj kot mlajše, dekleta bolj kot fante.

Če sklenem poglavje s kratkim pregledom; avtorji razlikujejo med vedenjskim in psihološkim nadzorom; slednji je ponekod obravnavan negativno, saj ga nekateri avtorji definirajo kot pristnost starša na posreden način, in kot tako veliko bolj posegajoče v intimo najstnika; Svensson (2004) pa psihološki nadzor pojmuje kot virtualni nadzor – ko otrok pomisli na starša, preden se loti kakšnega prestopka, se pravi, da je starš z njim »v mislih«. Neposreden, vedenjski nadzor se izvaja skozi prepovedi, ko otrok odrašča, ponotranji prepovedi, tako da se takrat izvaja posreden nadzor, na katerega vpliva tudi stopnja identifikacije s starši (Demuth in Brown, 2004). Ta, posreden nadzor, tudi povezujejo z najbolj uspešno vzgojo (Ingram in drugi, 2004).

Obstaja več načinov vzgoje, pri čemer avtorji povečini menijo, da avtoritativen tip – ko je starš močno povezan z otrokom, hkrati pa nad njim izvaja precejšen nadzor – najbolj učinkovit (Go

²¹ Warr omenja raziskovalca Agnew in Petersen, ki sta prosti čas razdelila v deset rubrik, in ugotovila, da je prosti čas, ki je bil prebit v organiziranih aktivnostih pod nadzorom odraslih (skavti, orkestri, dejavnosti v okviru cerkve, šolski časopis in podobno), pri pasivni zabavi (npr. poslušanju glasbe, gledanju televizije) ter pri netekmovalnih športih (kolesarjenje, plavanje, tek...) je bil negativno povezan z delinkvenco, medtem ko je bil čas, preživet v nenadzorovanih vrstniških družabnih aktivnostih (zabava, obiski prijateljev, vožnja naokoli, posedanje, brezdelje...) pozitivno povezano z delinkvenco. Ta čas, prebit nenadzorovano z vrstniki, ni problematičen zgolj zaradi izvrševanja prestopkov, temveč tudi zaradi druženja z vrstniki, ki delujejo kot sotorilci. Ta nenadzorovan čas lahko služi tudi kot mehanizem družbene selekcije, saj se adolescenti, ki nimajo omejenega časa, lahko družijo in tudi sodelujejo v takih dejanjih.

in Le, 2005). Seveda obstajajo tudi kulturne razlike med preiskovanimi populacijami (Dillon in drugi, 2008).

Vsekakor je pomemben aspekt tudi komunikacija med staršem in otrokom o nadzoru (Cottrell in drugi, 2007) ter viri, iz katerih starš izve, kaj njegov otrok počne. Večje, kot je zaupanje, bolj neposredno izve o dogajanju, bolj so kredibilna pričevanja.

Nazadnje naj omenim še Warra (2005), ki je izpostavil pomembnost prostega časa in nadzora nad le-tem. Starši bi morali nadzorovati otrokov prosti čas in poseči vmes, ko bi opazili, da je njegova družba nesprejemljiva. Predlagati bi mu morali bolj primerne vrstnike za druženje.

5 RAZPRAVA

Iz zapisanega lahko sklenem, da obstaja nek konsenz v teoriji o mladoletnem prestopništvu, da je družina pomembna; veliko avtorjev je mnenja, da nadzor staršev vpliva na najstnika, da se druží z bolj primernimi vrstniki in ne zaide v »slabo družbo«; s tem da jih večina meni, da na sam nadzor bistveno vpliva tudi kvaliteta odnosa med najstnikom in staršem (Hinton in drugi, 2003; Bean, Barber in Crane, 2006; Svensson, 2004; Cottrell in drugi, 2007; Demuth in Brown, 2004; Go in Le, 2005; Perrone in drugi, 2004; Dillon in drugi, 2008; Ingram in drugi, 2007; Sullivan, 2006; Hoeve in drugi, 2007; de Kemp in drugi, 2006).

Boljši odnos, ki je odsev odnosa iz zgodnjega otroštva, pomeni tudi to, da bo otrok bolj pripravljen zaupati staršu, in mu s tem olajšal najtežje delo – nadzor. Tako medsebojno zaupanje vodi tudi v vse večjo avtonomnost najstnika ter zmanjša možnost vdora starša v najstnikovo intimo. Tako se ustvari »spirala zaupanja«, ki vodi k vse bolj moralnemu odločanju najstnika, ki noče svojega dobrega odnosa omajati z neprimernim vedenjem, in se tudi zaveda, kaj se od njega pričakuje in kakšno je pravilno ravnanje v posameznih situacijah.

Menim torej, da bi bilo koristno, če bi v nadaljevanju opravila poglobljene ankete s starši, kjer bi mi razkrili svoje načine nadzora in svoj pogled na odnos z otrokom. Te ankete (ki na žalost v tem stadiju ne bi mogle biti popolnoma anonimne) bi primerjala z mnenjem razrednikov, ki otroka obravnavajo v šoli, saj menim, da bi mnenje otrok o svoji vzgoji bilo neizogibno pristrano. Tako bi dobila po eni strani mnenje staršev o njihovih otrocih, po drugi pa mnenje predstavnikov šole, na podlagi katerega bi lahko ustvarila splošno podobo najstnikov v slovenskem prostoru.

6 UPORABLJENI VIRI

1. Alltucker, K. W., Bullis, M., Close, D., Yovanoff, P. (2006). Different Pathways to Juvenile Delinquency: Characteristics of Early and Late Starters in a Sample of Previously Incarcerated Youth. *Journal of Child and Family Studies*, 15 (4), 479-492.
2. Ardel, M., Day, L., (2002). Parents, Siblings and Peer: Close Social Relationships and Adolescent Deviance. *Journal of Early Adolescence*, 22 (3), 310-349.
3. Barnes, G. M., Hoffman, J. H., Welte, J. W., Farrell, M. P., Dintcheff, B. A. (2006). Effects of Parental Monitoring and Peer Deviance on Substance Use and Delinquency. *Journal of Marriage and Family*, 68, 1084-1104.
4. Bean, R. A., Barber, B. K., Crane, D. R. (2006). Parental Support, Behavioral Control, and Psychological Control Among African American Youth. *Journal of Family Issues*, 27 (10), 1335-1355.

5. Biskup, D. M., Cozic, P. C. (ur.) (1992). A Lack of Traditional Family Structure Causes Youth Violence. V *Youth Violence*, 65-69.
6. Brinc, F. (2000). Pojavnost mladostniškega prestopništva v svetu in v Sloveniji, V: Šelih, A. *Prestopniško in odklonsko vedenje mladih*.
7. Bullock, B. M., Deater-Deckard, K., Leve, L. D. (2006). Deviant Peer Affiliation and Problem Behavior: A Test of Genetic and Environmental Influences. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 34 (1), 29-41.
8. Cottrell, S. A., Branstetter, S., Cottrell, L., Harris, C. V., Rishel, C., Stanton, B. F. (2007). Development and Validation of a Parental Monitoring Instrument: Measuring How Parents Monitor Adolescents' Activities and Risk Behaviors. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 15 (4), 328-335.
9. de Kemp, R.A.T., Scholte, R.H.J., Overbeek, G., Engels, R.C.M.E. (2006). Early Adolescent Delinquency. The Role of Parents and Best Friends. *Criminal Justice and Behavior*, 33 (4), 488-510.
10. Demuth, S., Brown, S. L. (2004). Family Structure, Family Processes and Adolescent Delinquency: the Significance of Parental Absence Versus Parental Gender. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 41(1), 58-81.
11. Dillon, F.R., Pantin, H., Robbins, M.S., Szapocznik, J. (2008). Exploring the Role of Parental Monitoring on the Relationship Between Family Functioning and Delinquency in the Lives of African American and Hispanic Adolescents. *Crime & Delinquency*, 54 (1), 65-94.
12. Go, C.G., Le, T.N. (2005). Gender Differences in Cambodian Delinquency: The Role of Ethnic Identity, Parental Discipline and Peer Delinquency. *Crime & Delinquency*, 51 (2), 220-237.
13. Haynie, D.L., Silver E., Teasdale, B. (2006). Neighborhood Characteristics, Peer Networks, and Adolescent Violence. *Journal of Quantitative Criminology*, 22, 147-169.
14. Hinton, J.W., Sheperis, C., Sims, P., (2003). Family-Based Approaches to Juvenile Delinquency: A Review of the Literature, *The Family Journal-Counseling and Therapy for Couples and Families*, 11 (2), 167-173.
15. Ingram, J.R., Patchin, J.W., Huebner, B.M., McCluskey, J.D., Bynum, T.S. (2007). Parents, Friends, and Serious Delinquency. An Examination of Direct and Indirect Effect Among At-Risk Early Adolescents. *Criminal Justice Review*, 32 (4), 380-400.
16. Kratcoski, P.C; Dunn Kratcoski, L. (1990). *Juvenile Delinquency*. Prentice Hall, New Jersey.
17. Kroneman, L., Loeber, R., Hipwell, A.E. (2004). Is Neighborhood Context Differently Related to Externalizing Problems and Delinquency for Girls Compared With Boys? *Clinical Child and Family Psychology Review*, 7(2), 109-122.
18. Patterson, G.R., Dishion, T.J., Yoerger, K. (2000). Adolescent Growth in New Forms of Problem Behavior: Macro- and Micro-Peer Dynamics. *Prevention Science*, 1(1), 3-13.
19. Payne, D.C., Cornwell, B. (2007). Reconsidering Peer Influences on Delinquency: Do Less Proximate Contacts Matter? *Journal of Quantitative Criminology*, 23, 127-149.
20. Pečar, Janez (1991). *Neformalno nadzorstvo*. Radovljica, Didakta.
21. Perrone, D., Sullivan, C.J., Pratt, T.C., Margaryan, S. (2004). Parental Efficacy, Self-Control, and Delinquency: A Test of General Theory of Crime on a Nationally Representative Sample of Youth. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 48 (3), 298-312.
22. Rebellon, C.J, Manasse, M. (2004). Do »Bad Boys« Really Get The Girls? Delinquency as a Cause and Consequence of Dating Behavior Among Adolescents. *Justice Quarterly*, 21(2), 355-389.

23. Richards, M.H., Miller, B.V., O'Donnell, P.C., Wasserman, M.S., Colder, C. (2004). Parental Monitoring Mediates the Effect of Age and Sex on Problem Behaviors Among African American Urban Young Adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 33 (3), 221-233.
24. Sullivan, C.J. (2006). Early Adolescent Delinquency. Assessing the Role of Childhood Problems, Family Environment, and Peer Pressure. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4 (4), 291-313.
25. Svensson, R. (2004). Shame as a Consequence of the Parent-Child Relationship. *European Journal of Criminology*, 1 (4), 477-504.
26. Warr, M. (2005). Making Delinquent Friends: Adult Supervision and Children's Affiliations. *Criminology*, 43 (1), 77-105.
27. Warr, M. (2007). The Tangled Web: Delinquency, Deception, and Parental Attachment. *Journal of Youth and Adolescence*, 36, 607-622.